

۱- برخی از مهم ترین مکان ها و بناهای تاریخی ایران را در دوره اسلامی نام ببرید.

۲- به طور کلی آثار و بناهای تاریخی شامل چه نوع آثار «ساختمانی و معماری» است؟

درس ۱ منابع پژوهش در تاریخ اسلام و ایران دوران اسلامی

تاریخ، علمی متکی بر روش و قواعد خاص خود است. مورخان با کاوش و نقد و بررسی شواهد و مدارک مندرج در منابع تاریخی، قادر به شناخت، تحلیل و تفسیر رویدادها و تحولات گذشته هستند. منابعی که مورخان برای فهم زندگی اجتماعی انسان در گذشته از آن استفاده می‌کنند، دارای گونه‌های مختلفی هستند. شما در این درس، انواع مختلف منابعی را که برای شناخت تاریخ اسلام و ایران دوران اسلامی مناسب هستند، شناسایی و ویژگی‌های هر دسته را بررسی و مقایسه خواهید کرد.

فعالیت ۱

کارآگاه، برای بررسی جرم و روشن کردن ابعاد مختلف آن، نیازمند چه چیزهایی است؟ آیا او بدون دسترسی به شواهد و مدارک لازم، می‌تواند در مورد چگونگی وقوع جرم نظر بدهد؟ قاضی چگونه؟ آیا او هم، بدون داشتن اسناد و مدارک لازم، می‌تواند حکمی صادر کند؟ با راهنمایی دبیر درباره این موضوع بحث کنید و کار کارآگاه و قاضی را با کار مورخان، به رغم تفاوت‌های بنیادینی که با یکدیگر دارند، مقایسه کنید.

۲ج برج‌ها، زیارتگاه‌ها، مقبره‌ها، پل‌ها و جاده‌ها، آب‌انبارها، مساجد و کلیساها، معابد و خانقاه‌ها، بنادر و اسکله‌ها و روستاها و شهرهای قدیمی از مهم‌ترین منابع و مراجع پژوهش درباره گذشته‌های دور و نزدیک محسوب می‌شوند. این آثار، به مورخان، برای فهم عمیق‌تر و بازسازی دقیق‌تر گذشته‌ها کمک می‌کنند.

گونه‌های منابع تاریخی از ظهور اسلام تا پایان عصر صفوی

مورخان، برای آگاهی از چگونگی وقوع رویدادهای گذشته، به منابع مختلفی رجوع می‌کنند. در اینجا، به اختصار، با گونه‌های مختلف منابع تاریخ ایران دوره اسلامی تا پایان عصر صفوی، آشنا می‌شوید.

۱- منابع غیر نوشتاری

الف) مَحَوِّطَه‌ها و بناهای تاریخی

آثار و بناهای برجای مانده از دوره تاریخی مورد مطالعه، به مورخان این امکان را می‌دهند تا از اوضاع فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و نظامی دوران گذشته آگاهی یابند. مکان‌های تاریخی، مثل غار حرا، کوه احد و یا دشت چالدران، هریک بستر وقوع یک رویداد تاریخی به‌شمار می‌روند. آثار و بناهای تاریخی مانند میدان نقش جهان، مسجد گوهرشاد و به‌طور کلی آثار ساختمانی و معماری نظیر کاخ‌ها، کاروان سراها، قلعه‌ها و



مسجد گوهرشاد - مشهد

۳- دست ساخته های انسانی که برای مورخان از منابع مؤثق هستند ، شامل چه نوع آثاری می شوند و چرا بررسی آن ها بسیار مهم است ؟

تمام دست ساخته های انسانی بازمانده از گذشته، گواه روشنی بر نوع فرهنگ و عقاید و آداب و رسوم پیشینیان ما هستند. از این رو، بررسی این آثار که به طور خاص در قلمرو دانش هایی چون باستان شناسی، معماری و هنر قرار می گیرند، اطلاعات بسیار مفیدی برای بازآفرینی گذشته، در اختیار مورخان می گذارند.

۳ج

ب) ابزارها و وسایل دست ساخته انسان این دسته از آثار نیز برای مورخان از منابع بسیار مؤثق محسوب می شوند. انواع پوشاک، جواهرات، ابزارهای کشاورزی، ظروف، وسایل حمل و نقل، اشیای هنری مثل مجسمه ها، تابلوهای نقاشی، سازهای موسیقی، جنگ افزارها، وسایل خانگی و در مجموع،

۳ج



ظرف سفالی - دوره آل بویه



ظرف برنجی - دوره تیموریان

۴- آثار شفاهی مورد استفاده در بررسی های تاریخی شامل چه مواردی است ؟

مثلها، لطیفه ها و انواع شعر، نظیر دوبیتی، تصنیف، ترانه و لالایی، کمک زیادی به شناخت فرهنگ، آداب و رسوم و سنت های مختلف اجتماعی در دوره های مختلف می کند.

۴ج

پ) آثار شفاهی مطالعه روشمند افسانه ها و اساطیر اقوام در دوره های مختلف تاریخی، خاطرات شفاهی، انواع مختلف ادبیات عامیانه، اعم از داستان های تاریخی، قهرمانی، اخلاقی و تخیلی، گونه های متفاوت

۴ج

فکر کنیم و پاسخ دهیم

به نظر شما ابزارها و آثار هنری برجای مانده از گذشته، چه نوع اطلاعاتی از پیشینیان را به ما ارائه می دهند؟ با یکدیگر بحث و گفت و گو کنید.

۲- مراجع و منابع نوشتاری

مراجع و منابع مکتوب تاریخ اسلام و ایران در دوران اسلامی، بسیار متنوع و متعددند. در اینجا به برخی از مهم ترین گونه های آنها اشاره می شود.

۵- نحوه تألیف «تاریخ های عمومی» توسط مؤلفان و مورخان را توضیح داده، مثال بزنید.

بیشتر بدانیم



از برجسته ترین متون و منابع راجع به تاریخ صدر اسلام و قرون نخستین اسلامی می توان به دو مرجع مهم اشاره کرد:

الف) قرآن کریم

قرآن کریم منشأ اصلی و یکی از مؤثرترین و الهام بخش ترین سرمشق های تاریخ نگاری اسلامی است. در قرآن کریم بر بررسی احوال گذشتگان و عبرت گرفتن از سرگذشت افراد و اقوام پیشین تأکید فراوان شده است. قرآن کریم با تشویق به سیر و سفر^۱ و تفکر و تدبیر در سرگذشت اقوام گذشته و عبرت گرفتن از آن، زمینه را برای سفرهای دانشمندان مسلمان، از جمله مورخان، فراهم ساخت. از این گذشته، قرآن سند دست اول زندگانی رسول خدا و چگونگی روابط ایشان با افراد و گروه های مختلف سیاسی و اجتماعی در عربستان، خصوصاً مکه و مدینه است.

ب) حدیث و سیره نبوی

این آثار اطلاعات بسیار مهمی درباره پیامبر اکرم، جنگ ها و حوادث تاریخی زندگی ایشان و صحابه ارائه می کنند. در احادیث فراوانی که در منابع حدیثی شیعه و اهل سنت گرد آمده است، اطلاعات تاریخی قابل توجهی درباره تاریخ اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی دیده می شود که به کار پژوهندگان تاریخ اسلام می آید.

در میان کتاب هایی که راجع به زندگانی پیامبر اکرم نوشته شده، **سیره محمد بن اسحاق**^۲ مهم ترین اثر است. تنها بخشی از این اثر باقی مانده و به چاپ رسیده است. بعدها عبدالملک بن هشام^۳ دست به تلخیص و بازنگاری آن زد که با نام **سیره ابن هشام** شهرت یافت. اثر مهم دیگر در این زمینه، «المغازی» (غزوها) نوشته محمد بن عمر واقدی (۱۳۰-۲۰۹ ق)، یکی از برجسته ترین مورخان و سیره نویسان سده دوم و اوایل سده سوم هجری است. اثر او شامل جنگ ها و حوادث ده سال پایان زندگی پیامبر است.

۱- «آیا در زمین گردش نکرده اند تا دل های داشته باشند که با آن بیندیشند یا گوش هایی که با آن بشنوند؟ در حقیقت، چشم ها کور نیستند، اما چشم باطن و دیده دلشان کور است» (سوره حج، آیه ۴۶).

۲- متولد ۸۵ ق و متوفای ۱۴۴ یا ۱۵۱ یا ۱۵۲ ق است.

۳- متوفای ۲۱۳ یا ۲۱۸ ق در مصر.

نقطه چین

الف) کتاب های تاریخی

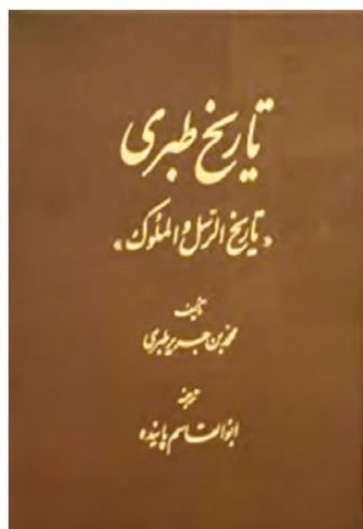
از جمله مهم ترین منابع پژوهش در گذشته، کتاب های تاریخی هستند که توسط مورخان دوره های مختلف نوشته شده اند. کتاب های تاریخی تألیف شده در دوران اسلامی از تنوع خاصی برخوردارند. در ادامه با برخی از انواع کتاب های تاریخی آشنا می شوید.

۱- تاریخ های عمومی: تاریخ نگاری عمومی یکی از شاخه های تاریخ نگاری در ایران است

که از قرن سوم هجری قمری آغاز شد و تا اواخر عصر قاجار تداوم یافت. مؤلفان این دسته از آثار، نگارش تاریخ جهان را از آفرینش عالم آغاز می کردند و سپس به شرح زندگی حضرت آدم و دیگر پیامبران می پرداختند. پس از آن، تاریخ اساطیری ایران را از کیومرث آغاز و به پایان دوره ساسانیان ختم می کردند. در ادامه، رویدادهای تاریخ اسلام و سلسله های ایرانی را تا زمان حیات خود ثبت و ضبط می کردند. از مهم ترین و مشهورترین تاریخ های عمومی می توان به **تاریخ طبری** تألیف محمد بن جریر طبری (۲۲۴-۳۱۰ ق) اشاره کرد.

ج ۵

ج ۵



۶- «تاریخ های محلی» در چه زمینه هایی به ارائه اطلاعات می پردازند؟

۷- انگیزه اصلی نویسندگان تاریخ های محلی را بنویسید و یک نمونه متناظر بنویسید.

فعالیت ۲

بررسی شواهد و مدارک

متن زیر درباره شیخ حسن جوری، رهبر مذهبی سرداران از کتاب روضة الصفا، تألیف میرخواند انتخاب شده است. متن را به دقت بخوانید و به سؤالات زیر پاسخ دهید.

«شیخ خلیفه را بامدادی از ستون مسجد به حلق آویخته یافتند و خستی چند در زیر ستون بر یکدیگر چیده دیدند، چنانچه شخصی خود را به ریسمان آویخته باشد و بعد از این واقعه، میدان شیخ خلیفه دست ارادت به شیخ حسن دادند و خدمتش به طرف نیشابور رفته، اهالی آن دیار را به طریق شیخ خلیفه دعوت کرد و اکثر مردم کوهپایه نیشابور قدم در دایره ارادت و متابعت او نهادند و هر که مرید می شد نام او نوشته، می گفت که حالا وقت اختفاست، و می فرمود که آلات حرب داشته موقوف اشارت باشند ... مردم چنان معتقد او شدند که اگر جان می طلبیدی، روان می دادند. فقها با امیرارغون شاه... گفته که شیخ حسن اهل تشیع و سر خروج دارد. امیر ارغون شاه، امیر محمد باسق را فرستاد احوال او نماید و امیر محمد به مشهد آمده شیخ حسن و اتباع او را مردم نیک معاش یافت که به کسب علم و حرفت اتعاش می نمودند...» (روضه الصفا، ج ۵، ص ۴۵۰).

۱- اطلاعات ارائه شده در متن فوق بیشتر در بررسی کدام حوزه از تاریخ کاربرد دارد؟

۲- به نظر شما میرخواند چه دیدگاهی نسبت به شیخ حسن جوری دارد؟

۳- با توجه به متن فوق، آیا می توان گفت میرخواند نسبت به مغولان با دیدگاه انتقادی قلم زده است؟

ج ۶

۲- تاریخ های محلی: تاریخ های محلی یکی از مهم ترین گونه های تاریخ نگاری و یکی از

گنجینه های مهم اطلاعات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی و نیز جغرافیایی

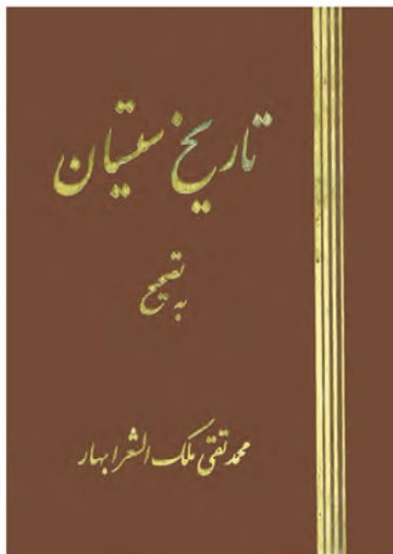
شهرها و مناطق ایران است. انگیزه اصلی نویسندگان این دسته از کتاب های تاریخی، ثبت

و ضبط رویدادهای تاریخی، بیان ویژگی های جغرافیایی و اقتصادی و نگارش زندگی نامه

مفاخر و مشاهیر محلی بوده است. از معروف ترین آثار تاریخی محلی می توان به تاریخ

سیستان از مؤلفی ناشناخته، در موضوع تاریخ سیستان از ایام قدیم تا سال ۷۲۵ ق اشاره

کرد. ج ۷



۸- علت اصلی تألیف «تاریخ های سلسله ای» چیست؟ نمونه ای از این نوع تاریخ ها مثال بزنید

۹- «تک نگاری» چه نوع تاریخ نگاری است؟ مثال بزنید

کاوش خارج از کلاس

با توجه به شهر و استان محل سکونت خود، کتابی را انتخاب کنید که دربارهٔ اوضاع و احوال تاریخی و اجتماعی شهر و استان شما در گذشته تألیف شده باشد و قسمتی از آن را در کلاس ارائه کنید. محور جست‌وجوی شما در کتاب مورد نظر بر اساس سؤالات زیر باشد:

۱- چه موضوعی را انتخاب کرده‌م؟ ۲- چرا انتخاب کرده‌م؟ ۳- اهمیت این موضوع در چیست و چه تأثیری در اوضاع و احوال امروز شهر و استان من دارد؟



۳- تاریخ‌های سلسله‌ای: یکی دیگر از گونه‌های تاریخ‌نگاری که در دورهٔ اسلامی در ایران رواج یافت، تاریخ‌های سلسله‌ای بود. فرمانروایان بزرگ و کوچک، به منظور ثبت و ضبط رویدادهای دوران خود، معمولاً ادیبان و دانشمندان را تشویق و مأمور به تدوین این رویدادها می‌کردند. بعدها با گسترش تاریخ‌نویسی سلسله‌ای در میان سلسله‌های محلی، این نوع تاریخ‌نویسی با تاریخ‌نویسی محلی پیوستگی یافت. کتاب تاریخ بیهقی اثر ابوالفضل بیهقی در تاریخ‌غزنیان از مشهورترین تاریخ‌های سلسله‌ای است. **ج ۸**

نقطه چین



۴- تک نگاری: این نوع تاریخ‌نگاری از دورهٔ تیموریان به بعد مرسوم شد. در این نوع تاریخ‌نگاری مؤلفان عموماً به اشارهٔ فرمانروا، تاریخ‌زندگی او را به صورت متمرکز و ویژه، توصیف و ثبت و ضبط می‌کردند. از مشهورترین تک نگاری‌ها می‌توان به «عجائب المقدور فی نوائب تیمور (زندگی شگفت آور تیمور)» تألیف ابن عربشاه دربارهٔ تیمور اشاره کرد. **ج ۹**

فعالیت ۳

جست‌وجوی نقادانه با تکیه بر شواهد و مدارک

قسمتی از متن کتاب «عجائب المقدور فی نوائب تیمور» ابن عربشاه دربارهٔ کشتار مردم اصفهان به دستور تیمور: «تیمور کسان خویش به ضبط شهر فرستاد. به هر کوی و برزن جمعی از آنان برگماشت و در هر ناحیت و محلّت گروهی پراکنده داشت و آنان سر به تبهکاری و دست به آزار اهالی برآوردند. مردم را بندهوار به خدمت گرفتند و آزار و ستم از حد به در بردند. اهل اصفهان که شیوهٔ حمیت داشتند و مرگ را بدان زبونی و خواری ترجیح می‌نهادند، داستان این تطاول با رئیس خود در میان آوردند و می‌گفت من شبانگاه طبل می‌نوازم چون بانگ آن شنیدید هر کس در میهمان خود درآویزد و چنان که خواهد خون وی بریزد...»

۱۰- منظور از «تاریخ های منظوم» چیست؟ مثالی ذکر کنید.

۱۱- یک سفرنامه نام برده و بنویسید سفرنامه ها حاوی چه نوع اطلاعاتی هستند؟ (ج سفرنامه ناصر خسرو)

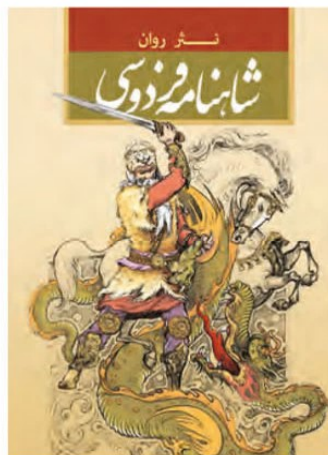
پاسی از شب بگذشت. بانگ طبل برخاست و باران مرگ بر تیموریان فرو بارید. مردم شهر شش هزار تن از آنان بکشتند... چون شب به پایان آمد، تیمور از ماجرا آگاه شد و به دمدمه دیوانه ناپاک از راه برفت... شمشیر خشم برآهیخت و ترکش ستم بگشود و چون سگ گزنده یا پلنگ درنده به شهر درآمد... بفرمود تا جانها تباه سازند و خونها بریزند... زندگان را به دست مرگ سپارند و مالها به یغما ببرند، آبادیها ویران کنند و کشتها بسوزند... کودکان کشته بر خاک افکنند... نه برسالخورده بخشایند و نه بر خردسال رحمت آرند... بالجمله از شهرنشینان تنی زنده نگذارند» (ابن عربشاه، عجائب المقدور فی نوائب تیمور، ص ۴۸-۴۹).

متن فوق را به دقت بخوانید و به سؤالات زیر پاسخ دهید.

۱- به نظر شما متن فوق، به عنوان بخشی از یک کتاب تاریخی از نوع تک نگاری، حاوی چه نوع اطلاعاتی است و از چه اهمیتی برخوردار است؟

۲- با توجه به متن، آیا نگاه ابن عربشاه نسبت به سیاستهای تیمور منتقدانه است؟ به چه دلیل؟

نقطه چین



۵- تاریخهای منظوم: سرودن منظومه‌های حماسی و تاریخی که در ایران پیشینه دیرینه‌ای داشت،

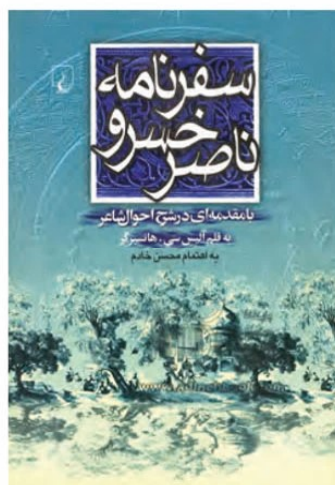
در دوره مغولان رواج و رونق بسیاری یافت. سرایندگان این نوع آثار، رویدادهای تاریخی را به نظم می‌کشیدند. از برجسته‌ترین منظومه‌های حماسی و تاریخی، شاهنامه، اثر گران سنگ و بلند آوازه

حکیم ابوالقاسم فردوسی است. ج ۱۰

ب) سفرنامه‌ها

سفرنامه‌ها اطلاعات مفیدی از زندگانی اجتماعی مردم ایران ارائه می‌کنند که در دیگر منابع کمتر دیده می‌شوند. بسیاری از جهانگردان گنجینه‌ای از اطلاعات ارزشمند درباره تاریخ اجتماعی و فرهنگی و جغرافیای تاریخی سرزمین‌هایی را که دیده‌اند از جمله ایران به صورت سفرنامه ارائه داده‌اند.

ج ۱۱



۱۲- «متون جغرافیایی» چه نوع اطلاعاتی از گذشته ارائه می دهند؟ مثال بزنید.
جواب: (مثال: المسالك و الممالك اثر ابن خردادبه)

۱۳- چرا متون «نظم و نثر ادبی» از منابع مهم تاریخی محسوب می شوند؟ چند نمونه ذکر کنید

کاوش خارج از کلاس

به پنج گروه تقسیم شوید و با راهنمایی دبیر خود، هر گروه یک سفرنامه انتخاب کنید و در مورد موضوعی خاص مثلاً آداب و رسوم، تجارت، معماری و اوضاع فرهنگی و دینی، اطلاعاتی از آن استخراج و در کلاس ارائه کنید.

پ) نوشته‌های جغرافیایی

۱۲ج

رودها و دریاها، پایتخت‌ها، ادیان و اعتقادات، نژاد و زبان و حدود و سرحدات و مرزهای سرزمین‌ها و حکومت‌های محلی ارائه می‌دهند. برخی از این متون عبارت‌اند از: کتاب‌هایی با عنوان مشترک المسالك و الممالك^۱ تألیف نویسندگان مختلف از جمله ابن خردادبه.

۱۲ج بررسی و مطالعه محیط جغرافیایی رویدادها، در پژوهش‌های تاریخی اهمیت زیادی دارد. نوشته‌های جغرافیایی اطلاعات بسیار با اهمیتی درباره آداب و رسوم، فرهنگ، نوع معیشت، آب و هوا، وضعیت اقتصادی، وضعیت نظامی، راه‌ها، کالاها، قلعه‌ها، برج‌ها، بندرها،

۱۲ج

۱۲ج

فعالیت ۵

بحث و گفت‌وگو

آیا اقلیم‌های گوناگون در کشور ما در ایجاد تنوع فرهنگی و آداب و رسوم ویژه محلی تأثیر داشته است؟ در این باره بحث و گفت‌وگو کنید و برای نظرات خود شواهدی ارائه و استدلال کنید.

ت) ادبیات و متون ادبی

۱۳ج

شاعران مانند انوری، شاعر دوره سلجوقی در قصیده نامه اهل خراسان، سعدی در بوستان و گلستان و حافظ در دیوانش، به خوبی اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زمان خود را نقد کرده‌اند.

۱۳ج متون نظم و نثر ادبی، گونه مهمی از منابع تاریخی محسوب می‌شوند؛ زیرا اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و نیز عقاید دینی و فلسفی رایج در هر عصری، کم و بیش، در شعر شاعران و نویسندگان آن عصر انعکاس می‌یابند. همچنین بسیاری از

فعالیت ۶

استنباط و تحلیل شواهد و مدارک

متن زیر از گلستان سعدی نوشته شده در سال ۶۵۶ ق است. آن را بخوانید و به پرسش‌های مربوط به آن پاسخ دهید.
بازرگانی را دیدم که صد و پنجاه شتر بار داشت و چهل بنده و خدمتکار. شبی در جزیره کیش مرا به حجره خویش درآورد. همه شب نیارمید از سخنان پریشان گفتن، که فلان انبازم^۱ به ترکستان و فلان بضاعت به هندوستان است و این قبالة^۲ فلان زمین

۱- شریک. در برخی از نسخه‌ها انبار آمده به معنی جای ذخیره کردن کالا
۲- سند

۱- به معنی راه‌ها و کشورها.

۱۴- «سیاست نامه ها» حاوی چه موضوعاتی هستند؟ مثال بزنید

۱۵- «اندرزنامه ها» بیشتر به چه نکاتی می پردازند؟ مثال بزنید

است و فلان چیز را فلان، ضمین^۱. گاه گفתי خاطر اسکندریه دارم که هوایی خوش است. باز گفתי نه [که] دریا(ی) مغرب مشوش است. سعدیا، سفر دیگر[م] در پیش است، اگر آن کرده شود، بقیت عمر خویش به گوشه‌ای بنشینم. گفتم آن کدام سفر است؟ گفت گوگرد پاریسی خواهیم بردن به چین که شنیدم قیمتی عظیم دارد و از آنجا کاسه چینی به روم [آورم] و دیبای^۲ رومی به هند و فولاد هندی به حلب و آبگینه حلبی^۳ به یمن و بُردیمانی^۴ به پارس و زان پس ترک تجارت کنم و به دکانی بنشینم. . . . انصاف از این ماخولیا^۵، چندان فروگفت که بیش طاقت گفتنش نماند. گفت: [ای سعدی]، تو هم سخن بگوی از آنها که دیده‌ای و شنیده. گفتم:

آن شنیدستی که در اقصای غور
بارسالاری بیفتاد از ستور
گفت چشم تنگ دنیا دوست را
یا قناعت پرکنند یا خاک گور

(گلستان، ص ۳۷۰-۳۷۳)

- ۱- به نظر شما اطلاعات مندرج در این متن در کدام حوزه تاریخی کاربرد دارد؟
- ۲- چه تفاوتی میان محتوای این متن و متن‌های نقل شده در فعالیت‌های ۱ و ۳ وجود دارد؟
- ۳- به نظر شما بر اساس چه استدلالی می‌توان به این متن به عنوان یک شاهد و مدرک تاریخی استناد کرد؟
- ۴- برداشت آزاد شما از متن چیست؟ استدلال کنید.

- ۱- ضامن
- ۲- پارچه ابریشمی ساخت روم
- ۳- آینه و شیشه ساخت حلب
- ۴- جامه نگارین خطدار
- ۵- سودا، خیال خام

ث) سیاست‌نامه‌ها و اندرزنامه‌ها



۱۴ج کتاب‌های سیاست‌نامه‌ای حاوی اطلاعاتی سودمند درباره شیوه کشورداری، مناسبات حکومت و مردم و تشکیلات و نهادهای اداری، اقتصادی، نظامی و فرهنگی ارائه می‌دهند. سیاست‌نامه خواجه نظام‌الملک توسی، وزیر مقتدر عصر سلجوقی، یکی از برجسته‌ترین این آثار است. ۱۴ج

۱۵ج اندرزنامه‌ها بیشتر به اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم می‌پردازند. از نمونه‌های مشهور اندرزنامه‌ها، می‌توان به قابوس‌نامه، نوشته عنصرالمعالی در قرن پنجم هجری اشاره کرد. ۱۵ج

۱۶- به غیر از کتاب های تاریخی ، چه منابع نوشتاری دیگری مطالعات تاریخی مورد استفاده قرار می گیرد ؟

۱۷- چه نوع اسنادی در مطالعات و پژوهش های تاریخی مورد استفاده قرار می گیرد ؟

فعالیت ۷

بررسی شواهد و مدارک

متن زیر از کتاب سیاست نامه خواجه نظام الملک توسی است. بعد از مطالعه دقیق آن به سؤالات زیر پاسخ دهید.

«اندر تعظیم داشتن فرمان های عالی

نامه ها که از درگاه نویسند بسیارند و هرچه بسیار شد حرمتش برود. باید که تا مهمی نشود از مجلس عالی چیزی ننویسند و چون نویسند باید که حشمتش چنان باشد که کس را زهره آن نباشد که آن را از دست بنهد تا فرمان را پیش نبرد. اگر معلوم گردد که کسی به فرمان به چشم حقارت نگریسته است و اندر قیام کردن به سمع و طاعت، کاهلی کرده است او را مالش بلیغ دهند، اگر چه از نزدیکان بُود...» (سیاست نامه، ص ۱۰۱).

۱- اطلاعات مندرج در این متن برای بازشناسی کدام حوزه از تاریخ سلجوقیان مفید است؟

۲- از دیدگاه شما چرا باید سیاست نامه را یک منبع تاریخی بدانیم؟

۱۸- سکه های به جای مانده از دوران های گذشته حاوی چه نوع اطلاعاتی هستند ؟

۱۶ج

گاه شماری، متون فلسفی و کلامی و فقهی، متون اخلاقی و سایر تألیفات علمی نیز می توانند به منظور تبیین اوضاع علمی دوره های تاریخی، مورد توجه و مطالعه مورخان قرار گیرند. نوشته های

۱۸ج

روی سکه ها نیز اطلاعات مفیدی درباره اوضاع سیاسی، اجتماعی، مذهبی، اقتصادی و هنری سلسله های حکومتی و نام پادشاهان ارائه می دهند. ج ۱۸

ج) سایر نوشته ها

منابع نوشتاری تاریخ به مواردی که ذکر شد محدود نمی شود.

۱۶ج

انواع دیگری از تألیفات با نام طبقات، انساب و فرهنگ نامه های زندگی نامه ای نیز حاوی اطلاعات مفید تاریخی اند.

۱۷ج

اسناد برجای مانده از دیوان های حکومتی سلسله ها نظیر فرمان ها، معاهدات سیاسی، اسناد اقتصادی و فرهنگی و منشآت (نامه ها) نیز

از منابع و مراجع مهم تاریخی محسوب می شوند. متون تقویمی و

۱۶ج



سکه شاه اسماعیل

۱۹- منابع تاریخی «ایران دوره اسلامی» را تقسیم بندی کرده و جداگانه نام ببرید

۱۹ج



۱۹ج

